

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ח / גליון של
ערש"ק פרשת עקב ה'תשע"א

נשיאת ההפכים שבמין - עשירות ועניות

בגדר ההיתר דשבירת הלוחות ע"י משה

הכלי לפרנסה - ענייני תורה ומצוות

השאיפה להתעלות - מחזקת הכוחות

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת עקב, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון של), והוא אוצר בלום בענייני הפרשה מתוך רבבות ענייני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:
[עי"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב יוסף גליצנשטיין,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

United States ארץ הקודש
1469 President st. ת.ד. 2033
Brooklyn, NY 11213 כפר חב"ד 60840
oh@chasidus.net טלפון: 03-738-3734
718-534-8673 הפצה: 03-960-4832

נדפס באדיבות

The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

לזכות
החתן הת' מנחם מענדל הכהן שי' כהן
והכלה פנינה ברכה תחי' קוסקס
לרגל בואם בקשרי השדוכין בשעטו"מ

יה"ר שיזכו לבנות בית נאמן בישראל
על יסודי התורה והמצוה

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

ונתתי מטר ארצכם בעתו: עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי
יבאר כוונת רש"י בדבריו אלו דבזה מתרץ מדוע הברכה דירידת הגשמים בפרשתנו היא
בדרך טבעית בשונה מבפרשת בחוקותי דשם היא למעלה לגמרי מדרך הטבע - שהדבר
תלוי בהנהגת בני ישראל

(ע"פ לקוטי שיחות חי"ט שיחה ד' לפרשתנו)

ט. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה.....

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן: שני פנים בלחם מן השמים
עושר ועוני במן – כהכנה לנסיון העשירות ונסיון העשירות / דוקא העשירות במן הביאה
לעניות / חכמת העולם יש בה ישות וחכמת התורה מביאה לתכלית הביטול והשפלות /
לימוד התורה מביא רעב ורצון ללמוד ולהשיג עוד / "בלתי אל המן עינינו"

(ע"פ לקו"ש ח"ד עמ' 1098 ואילך)

טו. פנינים.....

דרוש ואגדה

טז. חידושי סוגיות.....

בהא דלא הי' דין גזילה ומזיק בשבירת הלוחות
יקשה דלכאורה היו ממון ציבור והוי מזיק דבר שיש בו שוויות / יסיק דלא שייך בלוחות
נזק, דהמזיק ע"מ להיטב אינו מזיק, וגם מחמת דלית בהו הנאה / יקשה דעדיין איכא בזה דין
גזילה, ויבאר החילוק בין גדרי גזילה ומזיק / יבאר דליכא למימר דהיו הלוחות בשותפות
דלית בה שוה פרוטה לכ"א / יסיק דלא היו נכסי ציבור ושאני לוחות משאר חלקי המשכן
דניתנו מתנה למשה.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לד עמ' 51 ואילך)

כג. תורת חיים.....

מכתבי קודש המבארים שעיקר השתדלות האדם בנוגע לפרנסה צריכה להיות השתדלות
רוחנית בעבודת השי"ת, כיון שהפרנסה מגיעה ממנו, והוא הנותן לך כוח לעשות חיל

כו. דרכי החסידות.....

שיחת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"ץ מליובאוויטש נ"ע בו מבאר את ענין ה'התבודדות'
וה'התגלות' והמעלות שישנם בכל אחד על השני

"אסורה מכאן להתקרב לשם" בהשכלה הוא ענין החרیפות. כמו שאנו רואים במוחש, שאופן התעסקותו של החרוף במושכלות הוא, שתמיד הוא מתעלה בסברות ההשכלה בחריפות הגדולה ביותר.

כל סברא המתעוררת בו, נדחית מיד על ידי סברא עמוקה יותר, וכך הוא עולה מעלה מעלה. כל הסברות האלו הן השכלה אמיתית, אלו הן ברקים מכוח המשכיל הנובע תמיד בהשכלות חריפות ועמוקות, הסברות השכליות הן תנועות הנפש השכלית, ועל ידי חוש החריפות מגיעים לשלימות ההשכלה.

(תרגום מלקוטי-דיבורים ח"א עמ' 274 ואילך)

ונתתי מטר ארצכם בעתו:

עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי

יבאר כוונת רש"י בדבריו אלו דבזה מתרץ מדוע הברכה דירידת הגשמים בפרשתנו היא בדרך טבעית בשונה מבפרשת בחוקותי דשם היא למעלה לגמרי מדרך הטבע - שהדבר תלוי בהנהגת בני ישראל

א. "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי, אשר אנכי מצוה אתכם היום, לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש, ואספת דגנך ותירושך ויצהרך. ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואכלת ושבעת" (פרשתנו יא, יג-טו).

ובפירוש רש"י:

"ונתתי מטר ארצכם – עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי".

וצריך ביאור: מה הוא החידוש שבדברי רש"י אלו – וכי איזו תוספת יש בדבריו על המפורש בפסוק עצמו?

ב. והנה הרא"ם מבאר, שנתכוון רש"י לתת טעם לזה שבפרשתנו הברכה גדולה יותר מאשר בפ' בחוקותי:

"שרצו לתת טעם על כפלות השכר הזה יותר משאר המקומות. שהרי גבי 'אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם', אין כתוב שם אלא 'ונתתי גשמיכם בעתם', אבל לא שיהיה 'וורה ומלקוש', ולא שיתן 'עשב בשדך לבהמתך', ולא שתאסוף אתה 'דגנך תירושך ויצהרך' ולא אויבך, ולא ש'תאכל ושבעת' – 'שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעיים', שכל אלה הפרטים כתובים בפרשה הזאת;

לפיכך אמרו – 'עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי', שפירושו: מאחר שעשיתם מה שעליכם לעשות, שלא היה לכם לעשות יותר מזה, שהרי שמרתם כל מצותי מאהבה וחיבה, ולא לשום תכלית אחר; צריך גם אני לעשות עמכם מה שעלי לעשות, עד שלא תשאר שום טובה שלא אעשה לכם". עכ"ל הרא"ם.

אמנם כד דייקת בשיטת רש"י משמע אדרבה – שהברכה שבפרשת בחוקותי גדולה יותר מאשר הברכה כאן; שהרי שם נזכרו בתוך הברכה ענינים היוצאים לגמרי מדרכי הטבע – וכמו "ועץ השדה יתן פריו" (בחוקותי כו, ד) שרש"י מפרש "הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות" – ואם כן בוודאי זהו סוג נעלה יותר בברכה מאשר בפרשתנו.

וכן כתב בבאר בשדה על רש"י – לדחות דברי הרא"ם, וז"ל: "כן הוא בספרי. ויש לתמוה: מה ראו רז"ל לדרוש בכאן 'עשיתם כו', ולא בפרשת בחוקותי ושאר מקומות רבים דכתיב כהאי גונא .. ומה שכתב הרא"ם בזה הוא תמוה, דאין ספק דהברכות הכתובות בפרשת בחוקותי הם רבים וגדולים מאלה הכתובים כאן"!

[ולהעיר גם מגור אריה כאן: "בפרשת בחוקותי כתב ברכות הרבה, וכאן לא כתב אלא 'ונתתי מטר ארצכם' ותו לא"].

ג. ולכן נ"ל (להיפך מפירוש הרא"ם) – שרש"י נתכוון לתת טעם לזה שהברכה שבפרשתנו אינה גדולה כמו הפרשה שבפ' בחוקותי.

ובזה יומתק זה שרש"י מעתיק ב'דיבור המתחיל' את התיבות ("ונתתי) מטר ארצכם" – דלכאורה, כיון שפירושו בא (לא על תיבה פרטית, אלא) על כללות הענין, היה לו להעתיק רק תיבת "ונתתי" שהיא תחילת הענין. (ולכל היותר – היה לו להעתיק "ונתתי וגומר").

אלא, שבתביבות אלו – "מטר ארצכם" – מודגש ההבדל בין הברכה שבפרשתנו להברכה שבפ' בחוקותי (וכמש"נ באורך במדור זה בש"פ בחוקותי שנה זו. עיי"ש):

בפרשתנו נאמר "ונתתי מטר ארצכם", ואילו בפ' בחוקותי נאמר "ונתתי גשמיכם". והיינו – בפרשתנו ברכת המטר מתייחסת היא רק להארץ של בני ישראל, "מטר ארצכם", ואילו בפ' בחוקותי מתייחסת ברכת הגשמים (ישירות) לבני ישראל עצמם, "גשמיכם".

לא רצה להיפרד מעולם ההתבודדות, ולא רצה לבוא לעולם ההתגלות

...כשלומדים חומש .. ומגיעים לרביעי שבפרשת שמות, ולומדים את הפרשה "ומשה היה רועה וגו' עד זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר", ומתבוננים היטב בעין השכל בכל הענין המתרחש בפרשה זו – יכולים אז להבין אפס קצה ממלחמתו של מורנו הבעש"ט עם ר' אדם בעל שם בענין ההתגלות.

מורנו הבעש"ט נ"ע לא רצה להתגלות. באי רצונו להתגלות רואים אנו שני דברים: הוא לא רצה להיפרד מעולם ההתבודדות, ולא רצה לבוא לעולם ההתגלות.

מורנו הבעש"ט נ"ע נאבק זמן רב עם ר' אדם בעל שם והשתמט מלהסכים להתגלות, עד שרבו, אחי' השילוני, אמר לו שעל ידי ההתגלות יגיע להפלאת מעלת ההתבודדות.

ז.א. שרבו אחי' השילוני הבטיח לו שבהתגלותו תתאחדנה שתי המעלות, מעלת ההתבודדות ומעלת ההתגלות.

ומשה היה רועה גו', הוא בחר להיות רועה צאן כדי שיוכל להתבודד. והתבודדות יש בה המעלה הגדולה ביותר שהיא בית יד לשכל, ושם נתגלה לו האור האלקי.

משראה משה את האור האלקי, אמר: "אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה", ופירש רש"י – אסורה מכאן להתקרב לשם.

"אסורה מכאן להתקרב לשם"

ב"אסורה מכאן להתקרב לשם" תלויה כל האנושיות, ובזה גלומה העבודה בכלל ועבודתו של מתבודד בפרט.

"אסורה מכאן להתקרב לשם" – המתבודד נמצא בעליה תמידית, הוא הולך ומתעלה יותר ויותר.

"אסורה מכאן להתקרב לשם" – בכל דרגא שהוא נמצא בה הוא שואף להגיע לדרגא גבוהה יותר, ורצונו זה מתבטא בשני תנועות: בתנועה של "אסורה מכאן" ובתנועה של "להתקרב לשם".

"אסורה מכאן להתקרב לשם" – הינו ענין כללי, זאת אומרת, תוכן פנימי לא רק בענין פרטי, אלא תוכן פנימי של ענין כללי וזה הדרגא הגבוהה ביותר באנושיות בכלל ובעבודה בפרט.

"אסורה מכאן להתקרב לשם" – הוא ענין של שאיפה, השאיפה פותחת מקורות חדשים לחיזוק הכוחות והחושים, עד שנעשה למעיין הנובע ונהר שאינו פוסק.

"אסורה מכאן להתקרב לשם" ישנה הן בהשכלה והן בעבודה. ובשניהם – בהשכלה ובעבודה – הרי זה הדרגא הכי גבוהה המביאה לשלימות אמיתית בהדרגא בה הוא נמצא, הן בהשכלה והן בעבודה.

ד. ובזה מבואר ההבדל בין פירושי רש"י – הכא והתם: שם מפרש רש"י "גשמית" בעתם – בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות; ואילו כאן הוא מפרש "מטר ארצכם" בעתו – בלילות, שלא יטריחו אתכם. דבר אחר: בעתו, בלילי שבתות, שהכל מצויין בבתיהם".

כי:

בפ' בחוקותי, כאשר ברכת הגשמים מכוונת ישר לבני ישראל עצמם, "גשמית" – באה הברכה בזמן הטוב ביותר עבור בני ישראל עצמם, כאשר יהודים נמצאים בבית ואין דרכם לצאת החוצה; ולכן מפרש רש"י "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות".

אבל בהכתוב כאן, שהברכה מתייחסת להארץ, "מטר ארצכם" – מפרש רש"י את הברכה לפי גדר הארץ, ומצד גדר הארץ אינו מסתבר שיספיקו הגשמים של "לילי שבתות" בלבד, ולכן מעדיף רש"י לפרש (כפירוש ראשון ועיקרי) שהכוונה "בלילות" בכלל.

כלומר:

בפרשתנו, כיון שהברכה היא בעיקר להארץ, "מטר ארצכם", לכן היא באה לפי גדר הארץ הטבעית, ולכן גם הברכה יש בה הגבלות טבעיות, ואי אפשר להסתפק בגשמים של לילות שבת בלבד, אלא יש צורך בגשמים של הלילות בכלל;

אולם בפ' בחוקותי, כאשר הברכה מתייחסת ישר לבני ישראל, "גשמית", הרי שהיא אינה מוגבלת בדרכי הטבע דוקא, ולכן מספיק אפילו זמן מועט של גשמים – "לילי שבתות" בלבד.

[וזה שגם בפרשתנו הוסיף רש"י והביא – בתור פירוש שני – ש"בעתו" היינו "בלילי שבתות", יש לפרש – משום שיש קושי בפירוש הראשון, ש"בעתו" היינו "בלילות" בכלל (וראה עד"ז במשכיל לדוד):

אם אכן כוונת הכתוב היא "בלילות" – למה הוצרך לסתום ולומר "בעתו", ולא אמר במפורש "בלילות" (תיבה אחת בלבד – בדיוק כמו "בעתו")?!

ולכן מוסיף רש"י ומביא פירוש נוסף שהכוונה ל"לילי שבתות", שאז מובן למה נקט הכתוב "בעתו" – דרך קיצור. ובזה יומתק זה שרש"י חוזר ומעתיק את תיבת "בעתו" עוד הפעם – דבר אחר: בעתו בלילי שבתות" – להדגיש, שמצד כללות תוכן הענין הרי הפירוש הראשון (שקאי על "בלילות" בכלל) מסתבר יותר, והצורך בפירוש השני הוא מצד הדיוק בתיבת "בעתו".]

ה. ומעתה יתבאר, שזהו הקושי שעמד בפני רש"י – מדוע באמת בפ' בחוקותי מתברכים ישראל בברכות באופן שלמעלה מדרך הטבע ("גשמית"), ואילו בפרשתנו הברכה מוגבלת היא לפי דרכי הטבע והארץ ("מטר ארצכם")?

ועל כך מפרש ומיישב – "עשיתם מה שעליכם, אף אני מה שעשה מה שעלי". והיינו:

התבודדות והתגלות

- חלק שלישי -

מורנו הבעש"ט נ"ע נאבק זמן רב עם ר' אדם בעל שם והשתמט מלהסכים להתגלות, עד שרבו, אחי השילוני, אמר לו שעל ידי ההתגלות יגיע להפלאת מעלת ההתבודדות. רבו אחי השילוני הבטיח לו שבהתגלותו תתאחדנה שתי המעלות, מעלת ההתבודדות ומעלת ההתגלות.

הדרך הכוללת שתי המעלות – שבהתבודדות ושבהתגלות

התבודדות והתגלות הן שתי דרכים בעבודה, ובכל אחת מהן – מעלה וחסרון.

מעלת ההתבודדות שהיא בית יד לשכל, וחסרונה – שעל ידי עבודה זו אינה מתבצעת הכוונה של בירור וזיכוך העולם.

מעלת ההתגלות היא שיש גילוי אור בעולם, וחסרונה – שהגילוי בראשיתו מבעיר ושובר את העולם.

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, ריחם הקב"ה על עם קדושו בניו ונחלתו, וסיבב הסיבות שמורנו הבעש"ט נ"ע יתגלה, ושבהתגלותו ועל ידו תתגלה דרך חדשה בעבודה – הדרך הכוללת שתי המעלות שבהתבודדות ושבהתגלות.

כאן בפרשתנו מדובר על מצב שבו בני ישראל עשו רק "מה שעליכם", רק מה שמחוייבים לפי שורת הדין, ולא יותר מזה. ולכן "אף אני" – הקב"ה יעשה (מדה כנגד מדה) רק "מה שעלי": אמנם ברכה מהקב"ה, אבל רק כפי שזה מתאים עם דרכי הטבע, ולא יותר מזה;

אולם בפ' בחוקותי מדובר על מצב שבו בני ישראל מתנהגים באופן של "בחוקותי תלכו" – וכפי שמדגיש שם רש"י: "שתהיו עמלים בתורה", והיינו, שאין הם רק לומדים כדי "לצאת ידי חובה" דמצות ת"ת, אלא מוסיפים ומתייגעים בתורה יותר מן המחוייב (ראה בארוכה לקוטי שיחות ח"ז ע' 314 ואילך) – ולכן (מדה כנגד מדה) ברכת ה' שמה היא (לא רק "מה שעלי", אלא) באופן של הוספה, למעלה מהטבע.

...ומה תועיל ההוספה בהטרדה, כיון שהוספה זו ממעטת ח"ו במילוי השליחות, ובמילא גם בהקצבת הפרנסה למעלה ח"ו.

(אגרות קודש ח"י אגרת ג'צג)

שבניו לומדים, ואותן המעלות שבו תחפש בהצעות שידברו עמהם יהיו יותר מתאימים לזה שנצרך להם הן בגשמיות והן ברוחניות, והשי"ת יצליחו, לראות רוב נחת חסידותי בכל יוצאי חלציו מתוך הרחבת הדעת ובריאות הנכונה.

(אגרות קודש ח"י אגרת ג'טו)

אם כשמתאחר במסחרו שמחים, שיש מקור לפרנסה, כ"ש שצ"ל שמחה כשעובד את הקב"ה באמונה

במענה על מכתבו מ... צריכים להסביר לאחותו תחי', אשר במכש"כ וק"ו כשהבעל מתאחר במסחרו, או במשרד בו מוצא מקור מחיתו ופרנסתו, אין אדם מתרעם על זה, ואדרבה, שמחים שיש מקור פרנסה, והבעל עובד באמונה, במילא תהי' גם פרנסתו "בטוחה", אף שאין כל הנ"ל שייך אלא לממוצעים, היינו, הבעל של המשרד, או להענין של המשרה, שהם הצנורות, על ידם הקב"ה הן ומפרנס לכל, נותן לאיש פלוני פרנסתו ופרנסת ב"ב,

אם כן, הרי כמה פעמים ככה, צ"ל השמחה, כשהבעל עובד באמונה בהנוגע להבע"ב העיקרי והיחידי, אשר פרנסתו של אדם מבקש הוא אודותה בעת התפלה, שהיא בקשת צרכיו של אדם, והצנורות והכלים שבהם הקב"ה משפיע הפרנסה הן עניני תורה ומצות...

וכמו שאין אחותו מתרעמת על זה שנמצא בעלה במשרתו או בלימודו משך כמה שעות בימות החול, עאכו"כ שאין להתרעם על זה שביום השבת אשר כלשון הזהר "מיני' מתברכין כל יומי", מאריך בתפלתו והתבודדותו עם השי"ת, שכמובא בספרים, תפלת השבת היא כוללת תפלות כל ימות החול, שענין ברכותיהם האמצעיות הם לא רק חונן לאדם דעת אלא גם שמע קולנו וכו'...

(אגרות קודש ח"י אגרת ג'טו)

כדי שיקצבו לו הפרנסה למעלה הרי זה דוקא ע"י התעסקות בענינים של תורה ומצות

...מ"ש בהסיבה להעדר ההתעסקות כדבעי מפני טרדות בפרנסה, הרי מבואר בתורת הדא"ח ומובן גם בשכל, אשר בענינים של פרנסה צ"ל שני חלקים: א) שתהי' הפרנסה מוכנה למעלה. ב) שתומשך למטה מעשרה טפחים בבני חי ומזוני. וכמבואר בארוכה בכ"מ ומהם בקונטרס ומעין מבית ה' יצא.

ואיש האומר שאין לו זמן להתעסק בחלק הראשון, כיון שטרוד הוא בהמשכה למטה כו' - אין לזה כל מקום בשכל. וכדי שיקצבו לו הפרנסה למעלה, הרי זה דוקא ע"י התעסקות בענינים של תורה ומצות. ולית דין צריך ביאור.

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

לפייסו בממון

לא יקה שוחד
לפייסו בממון
(י. ז. רש"י)

הקשה הרא"ם "לא ידעתי מה ממון נופל אצל הקב"ה, ולמה לא פירש ולא יקה שוחד המצוה בעבור העבירה", ובמפרשים תירצו באופנים שונים.

וי"ל בזה, דהנה על הכתוב לפני זה בפסוק "לא ישא פנים" פירש רש"י "אם תפרקו עולו". והיינו, שהפסוק מדבר כאן על אדם דלא רק שעובר על רצון הקב"ה אלא גם פורק עולו של הקב"ה מעליו לגמרי (ויצוין בהשיחה בארוכה מדוע הוצרך רש"י לפרש כן). ועליו אומר הכתוב, שלא ישא ה' פניו אליו, וגם "לא יקה שוחד".

וא"כ א"א לפרש שה"שוחד" עליו מדובר כאן הוא "שוחד מצוות", דהרי כבר כתוב לפני זה, שלא ישא ה' פניו להפורק עול, וא"כ וודאי שגם ע"י שוחד מצוות כן הוא, דלא ישא ה' אליו פניו.

וע"כ פירש רש"י, שהכוונה "לפייסו בממון". דע"י ממון יש מקום לחשוב שאפשר ליפטר.

דהנה בממון מצינו דלפעמים משתמשים בו ל"כופר". ד"כופר" פירושו, דאם נגזר על האדם עונש מיתה וכיו"ב, הרי הנענש יכול ליפטר מזה ע"י הממון שמשלם, שהממון הנשלם עולה לו במקום העונש.

והוא הדבר בנוגע לפורק עול, שהי' יכול לעלות על הדעת, שבאם אינו רוצה לקבל עליו מלכות שמים, הרי הוא יכול ליפטר מזה ע"י "ממון" - שיעלה לו לכופר נפשו במקומו. ולכן אומר הכתוב ש"לא יקה" אפי' "שוחד" כזה. וק"ל.

(ע"פ לקו"ש חכ"ד עמ' 73 ואילך)

התשמור מצוותיו - הליכה במדבר

למען ענותך לנסותך גו' התשמור מצוותיו
התשמור מצוותיו - שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו
(ה. ב. רש"י)

הקשו המפרשים (שפתי חכמים ועוד), דלכאורה תמוה ביותר, מה שהוציא רש"י את הכתוב מפשוטו, ובמקום לפרש "התשמור מצוותיו" על שמירת המצוות כפשוטו, ה"ה מפרשו "שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו"? ותירצו באופנים שונים.

ויש לפרש בפשטות:

לשון הכתוב הוא "וזכרת את כל הדרך אשר הולכתיך ה' אלוךך במדבר זה ארבעים שנה, למען ענותך לנסותך גו' התשמור מצוותיו".

והיינו, שענין הכתוב הוא, שהטעם לזה שהולכים הקב"ה במדבר "זה ארבעים שנה" - דקאי על כל משך המ' שנה ששהו בני ישראל במדבר - הוא כדי לנסותם באם ישמרו מצוותיו.

ועפ"ז, שכל משך מ' שנה במדבר הי' זה לנסותם על שמירת המצוות, מובן בפשטות שא"א לפרש "התשמור מצוותיו" על קיום המצוות, דבא"כ יוקשה על איזה מצוות הי' ניסיון לקיימם במשך ארבעים שנים ברציפות?

הרי, בתחילת הארבעים שנה - לפני מ"ת עדיין לא נצטוו על שמירת המצוות, ישנם כו"כ מצוות שנצטוו עליהם רק אח"ז, ועד שישנם מצוות שנצטוו עליהם רק בסוף הארבעים שנה, וא"כ, על איזה מצוות קאי "התשמור מצוותיו"?

וע"כ פירש רש"י שאין הכוונה על שמירת המצוות כפשוטו, כ"א על שמירת דברי הקב"ה ללכת בתוך מדבר שממה, שלא יהרהרו אחרי הקב"ה אלא ישמרו מצוותו. דנסיין זה נמשך ברציפות במשך כל ארבעים שנות שהותם של בני ישראל במדבר.

(ע"פ 'תורת מנחם - התוועדות' תשר"מ ח"ד עמ' 2406 ואילך)

וברכך ה' אלוקיך בכל אשר תעשה

אין שלימות בידעיה ברורה במה ישתכר אלא כשירגיש שהתכלית תלוי' בהקב"ה במענה על מכתבו מ... הנה מובן מעצמו שלא באתי בטענה בכלל . . אלא שמסרתי בדבור את צערי על אופן החינוך שפעל שבגיל [כל] כך צעיר מתחילים לחשוב ע"ד תכלית ולא רק לחשוב אלא לשנות סדר החיים והחינוך . . כדי להדמות בהנחות העולם.

...מובן ג"כ, שלא באתי בצעקה על העבר, כי הרי אין צועקין על העבר, ולא היתה כוונתי אלא לתקן מכאן ולהבא עכ"פ, שלא יציגו את הדגש, ששלימות האדם הוא כשיש לו חשבון קרוב וידיעה ברורה במה משתכר.

(שבאמת הוא היפך מרז"ל אין אדם יודע במה משתכר, וידוע בזה ביאור רבנו הזקן, שזהו בדוגמא דהעדר הידיעה בביאת משיח, עיין באגה"ק סי' כ"ב, וכלשון רבנו הזקן הושוו זה לזה. והוא גם היפך הכתוב לא לחכמים לחם, שפירשו חכמים אפילו בענין הפרנסה.

ואף שהתורה אומרת וברכך ה' אלוקיך בכל אשר תעשה, שצריך לעשות כלי, הרי מבואר שאין בזה סתירה, ועיין בס' המצות להצ"צ עמוד קו, ובלקו"ת כי תצא עה"כ וגלחה את ראשה ועשתה את צפרני).

וכשעכ"פ, מכאן ולהבא ירגישו גם בניו, שהתכלית שבעולם תלוי באין סוף הבלתי בעל גבול ותכלית, והוא ית' מבטיח, שאם בחקותי תלכו - הרי אז - ונתתי גשמיכם וגו', הרי אותן השעות

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן: שני פנים בלחם מן השמים

עושר ועוני במן – כהכנה לנסיון העשירות ונסיון העשירות / דוקא העשירות במן הביאה לעניות / חכמת העולם יש בה ישות וחכמת התורה מביאה לתכלית הביטול והשפלות / לימוד התורה מביא רעב ורצון ללמוד ולהשיג עוד / "בלתי אל המן עינינו"

כבר נתבאר במדור זה כמה פעמים, אשר כוונת המכוון בבריאת והתהוות העולם היא "להיות לו ית' דירה בתחתונים" התחילה להתמלא בעיקר בכניסת בני ישראל לארץ. דכל זמן שהיו במדבר מוקפים בענני הכבוד, אוכלים לחם מן השמים ושותים מים מבארה של מרים – היה זה בבחינת רוחניות עדיין, ורק כאשר התחילו לעסוק בענייני העולם דחרישה וזריעה, ובמצוות התלויות בארץ – אז החל להתממש החפץ העליון בבריאת העולם.

ובאמת אותן ארבעים שנה שהלכו בני-ישראל במדבר, היו הכנה והכשר מצוה לכניסה לארץ – דע"י ההתעלות הנפלאה שהיתה להם במדבר, היו יכולים לעסוק אח"כ בבנין ה"דירה לו ית'" בארץ ישראל.

את העילוי האמיתי בעבודת השי"ת, אפשר לראות דוקא בשעה שישנם ניסיונות. דכאשר אדם עומד בניסיון ואינו מתפעל מהמניעות והעיוכים שישנם על הליכתו לבטח בדרכי ה' – אזי הוא

בשני הלוחות", המדגישה תפיסת הלוחות מיד הקב"ה או מיד הזקנים.

אבל עצ"ע לפי הבבלי ועוד שלא נזכר בהם שמשוה תפס הלוחות מהקב"ה או מהזקנים, ואדרבא – א"ל הקב"ה למשה יישר כחך ששברת (שבת פז, א. וס"נ²⁸) – מהו פי' של "ואתפוש"?

ויתירה מזו: באבות דר"נ (שם (בחצע"ג)²⁹) איתא "נסתכל (משה) בהן וראה שפרח כתב מעליהן, אמר האיך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהם ממש, אלא אאחוז ואשברם שנאמר ואתפוש גו" – הרי שחז"ל מפרשים מה שאמר משה "ואתפוש", שיש כאן תפיסה ואחיזה מיוחדת – "אאחוז ואשברם".

וצריך להבין – מהו ענינה של תפישה זו?

אמנם, ע"פ כל הנ"ל דהלוחות לא היו ממון ציבור, יש לבאר דיוק ל' הכתוב – "ואתפוש

בשני הלוחות גו' ואשברם גו'":

כשם שבלוחות שניות אמרו חז"ל (לדעת התנחומא כנ"ל) שמשוה נהג בעין טובה ונתנם לישראל [וכן איתא בגמ' (נדרים שם לח, א)] לענין פלפולה של תורה שניתן רק למשה ולזרעו "ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל" – עד"ז י"ל גם בלוחות ראשונות, דאף שהקב"ה נתנם למשה במתנה, מ"מ להיותו "טוב עין" לא הי' בדעתו לקנותם לעצמו אלא ליתנם לישראל.

וזהו שמשמיענו הכתוב "ואתפוש בשני הלוחות גו' ואשברם גו'": כדי שיהי' מותר למשה לשבור הלוחות (בלי כל חשש איסור גזל וכו') הי' צ"ל שלו לגמרי, וכיון שבתחילה נתכוון משה ליתנם לישראל, הי' צורך בתפישה מיוחדת כדי להפקיע מחשבתו הקודמת³⁰ ולקנותם לעצמו שיהיו שלו לגמרי.

מגלה בעצמו כוחות עמוקים ונעלים שהיו חבויים בעמקי נפשו, ורק ע"י המאמץ בעמידה בניסיון הם מתגלים ומסייעים בידו.

ומשום כך, כבר בארבעים השנה של ההכנה לעבודה בניסיונות דאר"י, כבר היה זמן של ניסיון – בתורת הכנה. והוא ככתוב²: "וזכרת את כל הדרך אשר הליכך ה"א זה ארבעים שנה במדבר, למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא. ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם".

נסיונות בכלל נחלקים לשני סוגים: נסיון העוני ונסיון העושר. גם במדבר היו שני סוגי נסיונות אלו, ושניהם היו במן:

במן היתה העשירות הגדולה ביותר: לכל לראש היה לחם זה "לחם מן השמים"; לא היתה בופסולת³; "כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים"⁴; ועל כל אלה הביא המן עמו גם עשירות בגשמיות דהיו יורדים עמו אבנים טובות ומרגליות⁵.

ומאידך, היתה בו העניות הגדולה ביותר: וכב' הדעות בגמ'⁶ בטעם מה שעל המן נאמר "וירעיבך" – (א) "אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו" (אוכל היום ודואג על למחר, רש"י); (ב) "אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל" (באכילת המן טועם טעם כל המינים ואינו רואה אלא מן, רש"י).

ובאמת אין סתירה בין העניות הגדולה לעשירות המפולגה ששימשו יחדיו במן:

העשירות שבמן, עשירות כזו שאינה יכולה להיות במציאות ב"לחם מן הארץ" – הרי היא בשל היותו "לחם מן השמים", ענין אלוקי, ולא לוקי אין שום הגבלות כמובן. ומשום הכי אף שירד המן ונתגשם ובא בעולם הזה התחתון – נשארה בו מהותו האלוקית, הבלתי-גבולית: לא היה בו פסולת; לא היה בו הגבלה והגדרה לטעמים מסויימים; ועד שהוא לא היה מוגבל למעלות של "אוכל" והביא עמו גם מעלות בעניינים נוספים כאבנים טובות ומרגליות שבאו איתו עמו.

והעניות שבמן באה מזה שירד לעולם החומרי: אותו "בלי גבול" נפלא ירד למטה בעולם התחתון, ובא כמתנת שמים דבר יום ביומו, בלי שום קשר להגבלות או לעבודת האדם. מידי יום מתנה חדשה

(2) פרשתנו ח, ב-ג.

(3) יומא עה, ב.

(4) שם ע"א.

(5) שם.

(6) שם עד, א.

(28) הובא בפרש"י עה"ת (סוף ברכה) ונת' בלקו"ש חל"ד ע' 217 ואילך.

(30) להעיר מב"ב (פח, א) "משום דגמר בלבו לקנות" (וברשב"ם שם ד"ה רב ספרא "דגמר בלבו להקנותו... כיון דירא שמים הוא... זכה... ונתחייב כו").

(29) ושם בנוסחה ב "מה עשה תפש בשני הלוחות ושברן".

לגמרי – ולכן מצד התחנות שבאדם הורגש תכלית העניות כיון ש"אין לו פת בסלו". וכמו כן בהיותו "בלי גבול" ובלתי תלוי בגוון מסויים, לא היה בא בראיית האדם הגשמי והחומרי בצירוף אוכל מסויים, ובשל כך היתה טענת העניות של "אינו רואה ואוכל".

ובסגנון אחר: כל רכוש, גשמי או רוחני, שיש לאדם – יש בו משהו שהוא ממש של האדם; משא"כ המון, אף שהיה תכלית העשירות, מ"מ לא הורגש אצל האדם בכלל שזהו "רכוש" שלו, ואדרבה זהו עבורו תכלית העניות, שאין לו שום השגה בעניינו של המון, ועד שאינו יכול להראות על שום דבר ולומר שהוא שלו.

וזוהו דיוק לשון הכתוב "וירעיבך ויאכילך את המון": לא רק שהמון לא השביע את אוכליו (כלחם מן הארץ), אלא הוא עוד הוסיף רעבון. ולכאורה תמוה, תינח הא דלא השביע מהטעמים דלעיל, אבל מאיזה טעם הוא יוסיף ברעב?

וטעם הדבר: לכל דבר בעולם ישנה הגבלה, ישנו העניין שאליה משתייך הדבר, ולכל שאר ענייני העולם אין לו שום שייכות. ולדוגמא: לחם מן הארץ עניינו שהוא דבר מאכל, ואין לו שום קשר לעניינים שאינם אכילה. ויתר על כן: אפילו בתוך ענייני האכילה – שזהו עניינו דלחם – אין לו שום עניין עם מה שאינו לחם.

ומשום הכי, כשאדם מוגבל וגשמי אוכל לחם מן השמים, ה"ה מרגיש בו את העשירות הבלתי-גבולית שאינו יכול להשיגה ולתופסה (בהיותו גשמי) – ולכן אדרבה, ה"ה משתוקק ובא לרעב גדול יותר לעוד ועוד מאותו בלי גבול הנמצא בלחם, ומאידך מחמת הגבלתו אינו יכול לבוא לכל הבל"ג, וה"ה ברעב ותשוקה גדולה במאוד. דכיון שטועם בו טעם אחד, ומרגיש שיש בו בלי-גבול טעמים שאינו יכול לתפוס את כולם (מחמת הגבלתו) ה"ז עצמו מביאו לרעב!⁷

כל זאת בתורת הכנה לכניסת ישראל לארץ, אשר שם יעברו בני"א את ב' הנסיונות דעשירות ועניות:

המשמעות של עמידה בניסיון העשירות היא ההכרה והידיעה ש"הוא הנותן לך כוח לעשות חיל"⁸ היפך הטעות ד"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"; והמשמעות של העמידה בניסיון העניות היא ההכרה והידיעה ש"אין רע יורד מלמעלה" וכל האשם הוא רק באדם ובעוונותיו,

(7) וזהו סיוס ל' הכתוב "ויאכילך את המון אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך", ד"אבות" קאי כידוע על כוחות השכל שבנפש, והוא אשר הכתוב אומר שאפי' בשכל א"א אפשר לתפוס ולהגיע לבל"ג הלזה.

(8) דברים ת, יח.

ומצינו להדיא דיעה כזו בנוגע ללוחות שניות – בתנחומא פרשתנו (ט²⁰), וז"ל: פסל לך בזכותך והוא שלך, אמר (הקב"ה), משה נתתי לך²¹ ואתה מתנהג בהן בעין טובה נתת אותה להם (היינו שמעיקרא ניתנו למשה והוא נהג בעין טובה ונתנם לישראל²²).

ועכ"ל, דאף שהלוחות הרי לאחרי שהוקם המשכן (ונבנה ביהמ"ק) – היו צ"ל מונחים בקדה"ק, מ"מ (לדיעה זו) הרי הם שלך, אלא שבעין טובה "נתת להם".

ועפ"ז יש לומר, שבנוגע ללוחות הראשונות לכו"ע היו רכושו של משה²³, וכמש"נ (תשא לא, יח) "ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו גו' שני לוחות העדת גו'", ופירשו חז"ל (גדרים לה, סע"א. תנחומא (טז), שמו"ר (פמ"א, ו) ורש"י עה"פ. ועוד) ש"ויתן" הוא ל' מתנה.

ואף שלכאורה הנתנה למשה במתנה הוא

בנוגע לארון שבמשכן — דלא הי' עליו דין כלי שרת ממש, ולכן לא צריך "מסירה גמורה" לציבור.

(20) וראה גם תנחומא תשא לה"לך אני נתנה . . . יהיו לך לבדך . . . ומתוך עין טובה שהי' בו במשה נתנה לישראל".

(21) כן הגי' בעץ יוסף שם.

(22) שמוזה מובן שמסרם לישראל לא מפני החיוב למסרם לציבור יפה יפה (ראה הערה 26) אלא מפני עין טובה שלו.

(23) דבנוגע ללוחות שניות מפורש ברוב מקומות (נסמן לעיל סוס"א) שרק פסולתן הם שלו (דלא כבתנחומא הנ"ל שגם הלוחות עצמן "שלך"); משא"כ בפסוק "ויתן גו' ככלותו גו'" (שבלוחות ראשונות) שבכו"כ מקומות בחז"ל (נסמן בסוס"ו) פירשו לשון מתנה. ולהעיר שבתורה מודגש בכ"מ שנתנת הלוחות היתה למשה (ראה משפטים כד, יב (ואתנה לך), ואתחנן, יט (ויתנם אלי), פרשתנו ט, טיא ("ויתן . . . אלי", "נתן . . . אלי").

ז.

ובזה נמצינו מיישבים קושיית גם בפשטות הכתובים, דהנה, עה"פ (פרשתנו ט, יז²⁵) "ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם", הקשה באור החיים הק"כ²⁶ "למה הוצרך לתופסם והלא בידו היו".

במדרש (תנחומא פרשתנו יא²⁷) איתא ד"הי' משה מחזיק בשנים והקב"ה בשנים כו' וגברו ידיו של משה ואחזו בלוחות ושברן", ובמק"א איתא (אבות דר"ג שם. שמו"ר פמ"ו, ג. ועוד) – שהזקנים אחזו בלוחות וחזקה ידו של משה ושברם. ולפ"ז מובן דיוק ל' הכתוב "ואתפוש

(24) וראה גם פנים יפות תשא שם (אלא שהוא כתב כן להדיעה (שמו"ר שם, ה) שנתנת הלוחות למשה היתה לאחרי חטא העגל, ושכוננת הש"י היתה ליתן למשה לבדו). ולהעיר ממושב זקנים (שצויין בהערה 4) "למה לא אמר לו הנח אותם בשמים . . . לפי שכבר נתנו למשה שנאמר ויתן אל משה ואין לעכב מתנתו".

אלא שבמדרשים שצויינו בהערה הנ"ל מפורש שהלוחות היו רק פקדון בידי משה כדי למסרם לישראל.

(25) משא"כ בפ' תשא לב, יט: וישלך מידי — ותו לא.

(26) וכן הקשה באלשיך, ש"ך עה"ת ועוד. וראה אבות דר"ג פ"ב, ג בסופו.

(27) וכן בירושלמי תענית פ"ד ה"ה (ובקרבת העדה שם "ודריש מדכתוב ואתפוש . . . ל"ל להתפיסן שהרי כבר היו בידו . . . אלא שהי' תופסן בכח").

אסור מן התורה לכתחלה" (ל' אדה"ז שם).

ועוד ועיקר – דגם באיסורי הנאה דאין בזה גם משהו של שיעור – אינו הפקר כו' כנ"ל דברי אדה"ז.

ה.

**יבאר דא"א לישוב כנ"ל אף לרש"י דס"ל
דצ"ל שו"פ לכל אחד לענין בעלות**

אלא שלכאורה יש מקום לדון בזה ע"פ שיטת רש"י (סוכה כו, ב ד"ה כל האורח¹⁶) דפחות משהו פרוטה לא הוי "שלכם" [שפי' הא ד"כל ישראל ראויים לישוב בסוכה אחת" (סוכה שם) –

ד"אי אפשר שיהא לכולן דלא מטי שוה פרוטה לכל חד אלא ע"י שאלה", חזינן דאי לאו ד"מטי שוה פרוטה לכל חד" לא מיקרי שלכם] – וא"כ בנדו"ד דלא מטי שוה פרוטה לכל חד, הרי לא הוי "לכם" ואין על זה דין בעלות, ושוב לא שייך בזה איסור גזילה.

אבל אא"פ לומר כן, דהא [נוסף לזה שיש לומר, שכונת רש"י היא רק למזון שותפים שהשתתפו מעצמם, שדוקא אז בעינן ש"פ לכל אחד ואם לאו לא הוי "שלכם"¹⁷, משא"כ במזון שזוכה להם ע"י אחר (כנדו"ד, שהקב"ה זיכה להם את הלוחות ע"י משה), גם כשלא מטי ש"פ לכ"א הוי שלכם, הרי] כל הקס"ד הנ"ל, לומר שהלוחות לא נמסרו לישראל כנכסי ציבור (וע"ד כל הדברים שבמשכן ומקדש)

אלא כנכסי שותפות, הוא מטעם כי אז אפ"ל שלכאור"א מישראל יש לו בעלות פרטית בהלוחות (כנ"ל) – אבל ע"פ הנ"ל (לפי שיטת רש"י) נמצא, כי בתור שותפים לא תגיע אף לאחד מבנ"י שום בעלות בהלוחות (כי לא מטי ש"פ לכ"א)!

ובכל אופן – הלא דברי אדה"ז בתוקפן להלכתא, דאף איסורי הנאה אית בהו דין גזל.

ו.

**יסיק דלא היו נכסי ציבור ושאני לוחות
משאר חלקי המשכן דניתנו מתנה למשה
ויש לומר הביאור בזה, ובהקדם:**

אף שהלוחות היו צ"ל מונחים בארון, מ"מ, יש חילוק עיקרי בין הלוחות וכל חלקי המשכן, כי גם לאחר זה שהוכנסו להמשכן אין הלוחות בעצם חלק מהמשכן אלא הם ענין לעצמו, וכדמוכח מזה גופא שניתנו למשה כו"כ חדשים קודם עשיית המשכן¹⁸, אלא שאח"כ נצטווה משה לעשות ארון אחר (ראה רש"י פרשתנו י, א. בהעלותך י, לג) ולהניחם בו וכ"ז במשכן.

ועפ"ז יש לומר, שיש נפקותא בין כל חלקי המשכן והלוחות בנוגע לדין בעלותם, דאף שכל חלקי המשכן צריכים להיות של ציבור (וממזון ציבור), שאני הלוחות (שקדמו להמשכן), שאין צ"ל ממזון ציבור¹⁹.

18 ולדעת התנחומא (תרומה ח. וראה גם רש"י תשא לא, יח. לג, יא) גם הציווי על מלאכת המשכן הי' אחרי חטא העגל.

19 ולהעיר ממ"ש בצפע"נ עה"ת (ויקהל לו, א)

ומשום הכי לא יבעט בייסורים, ויקבלם בשמחה⁹.

וזהו מה שלמדים מן המן: ההשפעה הבאה מלמעלה ה"ה תכלית העשירות. דמצד האדם התחתון והחומרי, יושב בתי חומר, הרי שהכל בכל מכל כל הוא בגבול, אבל השפעה הבאה מהקב"ה ה"ה בתכלית העשירות והשפעה הבלתי-גבולי.

ואם ירצה האדם "להתערב" בעצמו בענייני ההשפעה מלמעלה – אזי, לא זו בלבד שהוא לא ירוויח מאומה ("לא העדיף המרבה"¹⁰) – אלא אדרבה, הוא רק יביא נזק. הוא יכניס את ה"עניות" שלו גם בעניינים כאלו שבעצם הם תכלית העשירות.

הדרך הסלולה לקבל את העשירות דלמעלה – היא רק ע"י שהוא יפשיט את עצמו מבגדיו הצואים, מהרגשת עצמו כמציאות ודבר נפרד מהאלוקות, יסיר מעצמו את רצונותיו וההרגשה ד"כוחי ועוצם ידי", ותמורת כל זאת יישען בכל כוחו על אביו שבשמים מתוך ביטחון אמיתי. אזי, ייעשה הוא לכלי מחזיק ברכה להשפעות דלמעלה, גשמיות ורוחניות, שהגבלות הנבראים כשלעצמם לא יכולים לקבל.

חכמה ושכל נקראים "מזון": כמו שהמזון נכנס במעי האדם ונעשה דם ובשר כבשרו, כך החכמה שהאדם לומד מתאחדת עמו בתכלית והיו לאחדים¹¹. ובדוגמת החילוק בין לחם מן הארץ ללחם מן השמים, החילוק בין חכמה "מן השמים" – חכמת התורה, לחכמה "מן הארץ" – שכל אנושי, להבדיל.

כל החכמות, מלבד חכמת התורה, ה"ה מוגבלות, אין בהם שום דבר מעבר למה שהם. לא רק שאין בהם דברים שאינם שכל טהור, אלא שאפילו בענייני השכל יש לכל חכמה את ההגבלות וההגדרות שלה (בדוגמת לחם מן הארץ שיש בו רק טעם לחם ולא יותר), ועוד זאת שאפילו בתוך אותם ההגבלות וההגדרות יש לה גם בחי' "פסולת".

אבל על-אף ההגבלה של השכל האנושי, ואדרבה בגללה, ה"ה "משביעה" את נפש האדם התחתון, כיון שהוא מרגיש שיש ברשותו את כל השכל ("יש לו פת בסלו" ו"רואה ואוכל"). ומטעם זה מביאים החכמות החיצוניות להרגשת ישות וגאווה.

אבל חכמת התורה: כולה אמת ואין בה שום פסולת ח"ו; היא בלתי-גבולית והיא כוללת בתוכה את כל הטעמים שבעולם; ועד שהיא מביאה עמה גם עושר גשמי (אבנים טובות ומרגליות) – תכלית העשירות. אבל בדיוק מטעם זה מרגיש האדם שאינו יכול לתפוס ולהשיג לגמרי, ותמיד הוא חש

9 ברכות ס, ב. אגה"ק ס' כב.

10 שמות טז, יח.

11 ראה תניא פ"ה.

16 וכבר שקו"ט בארוכה באחרונים בדעת רש"י (ואם לדעתו יש איסור גזילה בפחות מש"פ). ואכ"מ.

17 כי מכיון דלא מטי ש"פ לכל אחד לא סמכו דעתם לקנות כו' (משא"כ כשזיכה להם ע"י אחר).

שאינו לו בידו כלום, כיוון שכל כמה שילמוד – כך ירגיש את ריחוק ערכו והשגתו מהאמת והבל"ג של התורה.

ומשום הכי מביא לימוד התורה להרגש של שברון לבב, ביטול והכנעה להשי"ת, "יוסיף דעת יוסיף מכאוב"¹² – דכל כמה שלומד הוא מוסיף ברעבונו וצמאונו לדברי אלוקים חיים.

ועל-דרך-זה בתורה עצמה, ההבדל בין חלק הנגלה לפנימיות התורה: גליא דאורייתא, הגם שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה, לחם מן השמים, אך מכיון שנתלבשה בדברים תחתונים גשמיים ובשכל אנושי – שייכא בה איזה הגבלה, ועד שיכול להיות ח"ו מצב של "לא זכה נעשה לו סם כו"¹³ – פסולת. משא"כ בפנימיות התורה אין שום הגבלות ואין בה מקום לפסולת.

נק' מזיק, כנ"ל, מחמת שאין הוא מפסיד נכסיו חבירו, אלא אדרבה, מביא לו תועלת ותיקון העולה "בשוויותו" על שוויות החסרון¹²;

משא"כ איסור גניבה וגזילה הוא בזה שנוטל חפץ מרשות חבירו ומכניסו לרשותו, ואין הדבר תלוי בשוויות החפץ (בהנאתו ותשמישו בהחפץ), אלא בעצם הבעלות של חבירו¹³.

ועוד ועיקר – הלוחות ניתנו "להורותם" – וה"ז הנאה והכי גדולה, אף שמצות עצמן לאו ליהנות ניתנו.

וע"פ כהנ"ל הדרא קושיא לדוכתא: אף את"ל דבשבירת הלוחות אין דין מזיק – אבל בכל אופן יש איסור גזל.

ואין לתרץ שאין חיוב גזילה עד שיעשה קנין בדבר הנגזל (ראה משנה ב"ק ע"ט, א. ובכ"מ) – שהרי בנדו"ד מפורש בכתוב (כנ"ל) "ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם גו' ואשברם גו'", היינו שקודם שבירת הלוחות היתה תפישה (מיוחדת) בהם ע"מ לשברם [והרי גם הגזול ע"מ לאבד החפץ הוי גזול, כמו הלוקח בידו מטבע של חבירו ע"מ לזורקו לים הגדול, שמיד שלוקחו דינו כגזולן וחייב בהשבה (שם צח, א)].

12) והא דאסור להזיק ממון חבירו אפילו ע"ד לשלם (כנ"ל הערה 8) – היינו מפני שאין בזה שום ריוח ותועלת להניזק, ואין כאן אלא הפסד וחסרון (זמני עכ"פ, עד שישלם), משא"כ כשמשלם "דבר יפה ממנו".

13) שלכן אסור לגזול כל שהוא מדין תורה (כדלקמן סעיף ד). ולהעיר משו"ע אדה"ז חו"מ הל' מציאה ופקדון סל"ז. וגם להדיעות (ראה הנסמך בהערה 11) שאיסורי הנאה יכולים ליכח בע"כ של הבעלים – ה"ו מפני שס"ל שאיסורי הנאה הם הפקר.

ד.

יבאר דליכא למימר דהיו הלוחות בשותפות דלית בה שוה פרוטה לכ"א

לכאורה יש לתרץ ע"פ דחו"ז¹⁴ עה"פ (יתרוכ, ב) "אנכי ה' אלקיך" (ל' יחיד) – שעשה"ד נאמרו לכאו"א מישראל בפ"ע וכאו"א מישראל אומר "עמי הדבור מדבר".

ועפ"ז יש לומר, שגם בהיותם – עשה"ד, ה"להורותם" – חקוקים על לוחות האבן, והלוחות עצמם, לא ניתנו באופן שיהיו נכסי ציבור (ואין בעלות להיחיד בפ"ע), כ"א שכל ישראל יהיו שותפים בהלוחות (ויש בעלות לכאו"א מישראל).

ומכיון דלא מטי שוה פרוטה לכאו"א מישראל הרי אין כאן לאו דלא תגזול, כי ה"לאו דלא תגזול אינו חל אלא בשוה פרוטה כי התורה לא תחייב אלא בדבר שבממון ופחות משוה פרוטה אינו נקרא ממון" (לשון החינוך מצוה רכט. וראה ל' אדה"ז בשו"ע שלו ריש הל' גזילה וגניבה (נעתק לקמן בפנים)).

אבל זה אינו¹⁵, שהרי מ"מ "אסור לגזול כל שהוא דין תורה" (רמב"ם ריש הל' גזילה. ועד"ז בחינוך שם. שו"ע אדה"ז שם), ד"אע"פ דפחות מש"פ אינו נקרא ממון ואין צריך להשיבו הרי חצי שיעור

14) פסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי בסופו. תנחומא (באבער) יתרו יז. יל"ש עה"פ (רמז רפז). וראה גם פסיקתא רבתי פ' כא. רמב"ן עה"ת עה"פ.

15) וגם צ"ע אם לא מטי שוה פרוטה לכ"א מישראל, שהרי היו אבנים טובות (נסמן לעיל סוס"א ובהערה 5), ואפילו מפסולתן של לוחות נתעשר משה (נדרים לח, א. ובכ"מ (נסמן לעיל סוס"א). וברש"י תשא לד, א "נתעשר .. הרבה", נוסף על היותם "מעשה אלקים".

[ולהעיר מאיסור בל תשחית (ש"ע אדה"ז חלק חו"מ הל' שמירת גו"נ ובל תשחית סי"ד-ט"ו. וש"נ), דאף שאדם "צריך לזוהר במאודו שלא לאבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו" – ה"ז רק "כשעושה דרך השחתה וקלקול, אבל ע"מ לתקן מותר לקלקל"ו].

(ב) מכיון שהלוחות ניתנו ע"מ להניחם בארון, הרי לא הי' לישראל אפשרות של הנאה ותשמיש בהם (אפילו לא כס"ת, שעכ"פ יכולים לקרות בו, ואדרבה – "לשמיעה קאי" (ב"ב מג, א), ש"נהנה בו ויוצא בשמיעתו" (רשב"ם שם)), ופשיטא שלא ניתנו למכרם – וא"כ לא הי' לישראל שום בעלות בהלוחות (וגרוע מבעלות באיסורי הנאה), ובמילא לא שייך בזה דין מזיק.

ג.

יקשה דעדיין איכא בזה דין גזילה, ויבאר החילוק בין גזירי גזילה ומזיק איברא, דעדיין לא נתיישב, דאף את"ל שאין כאן דין מזיק, מ"מ יש בזה איסור גזילה,

שלם כמו שאסור לגנוב ולגזול ע"מ לשלם" (ש"ע אדה"ז חלק חו"מ ריש הל' נזקי ממון, מפרישה וסמ"ע לטושו"ע חו"מ ר"ס שעח) — הרי לא כתב שזהו "אפילו ע"מ לשלם דבר יפה ממנו" (כהדין בגניבה וגזילה, כדלקמן בפנים והערה 10). [אלא ש"ל (בדוחק עכ"פ) שמוכן מהלשון "כמו שאסור לגנוב ולגזול כו", היינו ששזה בזה לגניבה וגזילה (ראה פרישה וסמ"ע שם)].

9) וכמפורש שם, שכ"ה גם אם התיקון אינו בגופו של דבר זה אלא בדברים אחרים וכיו"ב.

בסוף סי"ד שם כ', ד"אפ"י כונתו כדי להראות כעס וחימה להטיל אימה על בני ביתו שאינם נוהגין כשורה" אסור. — אבל בנדו"ד הרי אין זה "להטיל אימה", אלא כדי להצילם מעונש. ולהעיר משו"ע אדה"ז שם הל' נזקי גו"נ ס"ד. לקו"ש ח"ט ע' 466 (חידושים וביאורים ברמב"ם הל' ביהב"ח ע' קד). וראה לקו"ש חכ"ט ס"ע 11 ואילך (חידושים וביאורים שם ע' קעה).

דהא שני טעמים אלה אינם מפקיעים דין גזילה:

הטעם הא' – דהמזיק נכסי חבירו בשביל טובת חבירו אין עליו דין מזיק – לא שייכא בגזל, דאף גזל שהוא לטובת הנגזל הרי זה אסור, וכהדין (ש"ע חו"מ סשנ"ט ס"ב¹⁰) ד"אסור לגזול אפי' ע"מ לשלם דבר יפה ממנו";

והטעם הב' – שהלוחות הרי הבעלות בהן כעין באיסורי הנאה (אלא שפחות מזה) – אינו מתיר איסור גזל. וכביאר אדה"ז (בקו"א שלו להל' פסח (סת"ה סק"ב)) לענין איסורי הנאה, שאף ש"אין לו זכות בגופו מחמת שאסור לו ליהנות ממנו" (ולכן אין בזה דין מזיק מאחר ד"לאו מידי חסרי"), מ"מ "אינו הפקר גמור עד שכל הרוצה ליטול בעבירה יבא ויטול בעל כרחו של בעלים" (וכן בהלוחות שאינם "הפקר גמור")¹¹.

[והסברת הדבר יש לומר, דחלוקים איסורי גניבה וגזילה מאיסור מזיק:

איסורו וחיובו של מזיק הוא משום שמפסיד את חבירו, ולכן לא יתכן דין מזיק אא"כ יש בחפץ הניזק תועלת והנאה להניזק (ומטעם זה אם מזיק ממון חבירו בשביל טובת חבירו אינו

10) אלא שאם החפץ עומד לימכר והתשלומין בעין רשאי לגזול ולזכות לו התשלומין ע"י אחר (י"א בשו"ע שם ובש"ך שם סק"ד. וכן פסק אדה"ז בשו"ע הל' גזילה וגניבה ס"ב. ע"ש). ולכאורה לא שייך לנדו"ד.

11) וגם להדיעות שאיסורי הנאה אינם של הבעלים כלל (רש"י סוכה לה, א ועוד) ואין בהם משום גזל (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך איסורי הנאה (ס"ע) צו ואילך) וש"נ) — ה"ז רק באיסורי הנאה ממש שהם הפקר (לשיטה זו), משא"כ בנדו"ד (לוחות), אף שאין לבני"ש שום הנאת ממון וכיו"ב, מ"מ עדיין הם בבעלותם.

פנינים

דרוש ואגדה

חומר איסור גאוה

השמר לך פן תשכח את ה' אלוךך גו'. ורם לבבך ושכחת גו' (ה, י"א-י"ד)

איתא בסמ"ג (מל"ח סד) שאף שהרמב"ם לא מנה ענין זה בין חשבון הלאוין, מ"מ אחרי שהתבונן שפסוקים אלו הם "יסוד גדול" מנה במנין הלאוין "אזהרה שלא יתגאו בני ישראל".

וכבר הקשו מדוע לא מנה הרמב"ם את ענין הגאוה בחשבון הלאוין.

ויש לומר בזה ע"ד החסידות:

מצינו בנוגע לרוב העבירות, שאפי' אם עברו עליהם בני"ש עדיין שוכן הקב"ה אתם, וכמ"ש (ויקרא טו, טז) "השוכן אתם בתוך טומאותם". אך שונה הוא איסור הגאוה, שאמרו חז"ל (סוטה ה, א) "כל אדם שיש בו גסות הרוח אומר הקב"ה אין אני יכולים לדור בעולם".

והיינו, שחמור איסור גאוה יותר מכל העבירות. דבשאר עבירות, עדיין נשאר לאדם קשר עם הקב"ה. משא"כ בגאוה א"א שיהי' לאדם קשר לאלקות, כי כשמתגאה ה"ה מורה שמתרחק הוא ומנגד לגמרי להקב"ה רח"ל.

ועפ"ז י"ל שהטעם שלא מנה הרמב"ם את ענין הגאוה כלאו בפ"ע הוא כי ס"ל שכבר נכלל עוון זה באיסור עבודה זרה. דכמו שעובד עבודה זרה הוא מנגד גמור להקב"ה, כן הוא בגאוה, שמורה על ריחוק גמור ר"ל.

(ע"פ תורת מנחם ח"ט עמ' 116 ואילך)

עקב תשמעון את המשפטים

והי' עקב תשמעון את המשפטים (ו, י"ב)

ידוע שיש כמה סוגים במצוות. ומצוות הנקראים בשם משפטים, הם המצוות שיש להם טעם, ושכל האדם מבינם ומשיגם.

והנה מבואר בספרי חסידות, שעקבו של אדם מורה על ענין הקבלת עול, שהרי העקב אינו מרגיש או מבין מאומה, ועושה את כל אשר יורהו הלב או הראש, וגם למים רותחים יכנס העקב אף שנכווה עי"ז, כנראה במוחש.

ועפ"ז יש לפרש את הפסוק "והי' עקב תשמעון את המשפטים". דנרמז בזה, שאפי' מצוות שיש עליהם טעם, מצווה האדם לקיימם מצד הקבלת עול מלכות שמים ולא רק מצד הטעם לבד.

כי באם יסמוך האדם רק על שכלו, מי יודע באם סוף סוף גם מצוות אלו לא יקיימם. וכדי להיות בטוח שבכל מצב יקיים את המצוות ה"ז רק באם יקיים אותם בבחי' "עקב" – בקבלת עול.

(ע"פ לקו"ש חל"ד עמ' 254)

בהא דלא הי' דין גזילה ומזיק בשבירת הלוחות

יקשה דלכאורה היו ממון ציבור והוי מזיק דבר שיש בו שוויות / יסיק דלא שייך בלוחות נזק, דהמזיק ע"מ להיטב אינו מזיק, וגם מחמת דלית בהו הנאה / יקשה דעדיין איכא בזה דין גזילה, ויבאר החילוק בין גדרי גזילה ומזיק / יבאר דליכא למימר דהיו הלוחות בשותפות דלית בה שוה פרוטה לכ"א / יסיק דלא היו נכסי ציבור ושאינו לוחות משאר חלקי המשכן דניתנו מתנה למשה.

א.

יקשה דלכאורה היו ממון ציבור והוי מזיק דבר שיש בו שוויות

בהמעשה דשבירת הלוחות שבפרשתנו, נמצא לכאורה דבר תימה לענין דיני ממונות:

ילמד סתום מן המפורש בלוחות שניות, דלוחות ראשונות אף הם ניתנו למשה ע"מ להניחם בארון, ומסתבר לכאורה, שכשם שכל חלקי וחפצי המשכן (והמקדש) הוו נכסי ציבור¹, כך גם הלוחות שנכתבו "להורותם"

(משפטים כד, יב) – ניתנו לכל ישראל (אף שלא הי' משכן וארון שבו עדיין).

[וכמפורש ברז"ל (ספרי בהעלותך י, ב) – דעת אבא חנן (וכהגירסא בספרי לפנינו, שקאי על הלוחות) (2) אפילו לגבי לוחות שניות (שבהם נאמר (תשא לד א. פרשתנו י, א) "פסל לך", ומצינו בכמה מדרשים (תנחומא פרשתנו ט. תשא כט. ויק"ר פ"ב, ב. ירושלמי שקלים פ"ה ה"ב. פרש"י תשא שם. ועוד) שחצבן משה "בתוך אהליו" – ש"לא היו אלא

(2) וגם להדיעות שמלכתחלה חצבן משלו (ראה במדרשים שנסמנו בפנים. ספרי בהעלותך יב, ג. ועוד) — צ"ל שאח"כ הוצרך למסרן לצבור יפה יפה, שלכן הוצרך להיתר ד"פסולתן שלך יהא" (כבפנים). אבל ראה לקמן סעיף ו ובהנסמן שם.

משל ציבור", וכמבואר במפרשים (תולדות אדם לספרי בהעלותך שם י, ב). וראה בכ"ז לקו"ש ח"ט ס"ע 112 ואילך), שמאהי טעמא הוצרך היתר מיוחד ד"פסל לך – פסולתן שלך יהא" (נדריים לח, א. תנחומא פרשתנו ותשא שם. ירושלמי שם. שמו"ר פמ"ו, ב. ויק"ר שם. ועוד), כי בלאה"כ ה"ה של ציבור; ועאכו"כ בלוחות ראשונות³ שהיו "מעשה אלקים" (תשא לב, טז),

ועפ"ז איכא לכאורה בשבירת הלוחות משום היזק נכסי (ממון) ציבור⁴?

ואין לתרץ שלא הי' שום שוויות להאבנים, שהרי לא בנו בתים במדבר (וכיו"ב) – כי (א) האבנים ראויות היו לתשמישים אחרים, וכמש"כ (בשלה יו, יב) "ויקחו אבן גו' וישב עלי", עשיית מצבה וכו'; (ב) מפורש בחז"ל (ד, יג. תנחומא תשא כו. וכ"ה בספרי בהעלותך יב, ג) (שגם) לוחות הראשונות היו של "סמפירינון"⁵;

(3) אבל ראה לקמן הערה 23.

(4) במדרש (תנחומא פרשתנו יא. דב"ר פרשתנו פ"ג, טו) א"ל (הקב"ה) למשה אני הכתבת בתורתך ואמרתי (ויקרא ה, כג) והשיב את הגזילה אשר גזל או את הפקדון אשר הפקד אתו ועתה הפקדון שהי' אצלך (להביאם לישראל — מת"כ לדב"ר שם) השיב אותו זו שנאמר פסל לך.

אבל עצ"ע, איך הותר לו (למשה) לשברם לכתחילה? ולהעיר מהשקו"ט במפרשים (בחיי תשא לב, טז). מושב זקנים ופענוח רזא (שם, ט). וראה צפע"נ עה"ת (שם, טו). ועוד) — איך הותר לו למשה לנהוג בהלוחות מנהג בזיון והו"ל להניחם בהר כו'. — ובמושב זקנים שם תי' "שלכך שברם. . כדי לילך למחנה לישראל ולסלקם מן העון. . וכי אומרים לאדם חטוא בשביל שיוכה חבירך. . מצוה דרבים שאני כדי למנוע רבים מעון" (ע"ש). ועפ"ז מיושבת גם השאלה שבפנים (משא"כ לתי' שאר מפרשים שצויינו לעיל).

(5) והוא אבן "ספיר" (עץ יוסף לתנחומא שם). וראה לקו"ש ח"ט ע' 106 הערה 9.

(ג) בכל אופן: מכיון שהלוחות היו "מעשה אלקים" הרי בוודאי שמשום זה עצמו הי' ערכם ושוויי שלהם רב.

ב.

יסיק דלא שייך בלוחות נזק, דהמזיק ע"מ להיטב אינו מזיק, וגם מחמת דלית בהו הנאה

והנה, אחר העיון בגדרי דין מזיק, לכאורה יש לומר דדין מזיק אינו ענין לשבירת הלוחות, ומשני טעמים⁶:

(א) מבואר ברז"ל (שמו"ר פמ"ג, א. תנחומא פרשתנו יא (וראה אדר"ג שם). וראה גם תנחומא תשא ל. פרש"י שם לד, א') שכוונת משה בשבירת הלוחות הייתה בשביל טובתם של ישראל, להקל את עונשם (ששבירת הלוחות היא דוגמת קריעת הכתובה, כי אז ידונו כ"פנוי" ולא כ"אשת איש"). והנה, המזיק נכסי חבירו באופן שהוא לטובת הניזק, אין בזה לכאורה דין מזיק⁸.

(6) את"ל שהלוחות הם נכסי הקדש — הרי כל הנוקין פטורים בשל הקדש (ירושלמי גיטין רפ"ה, הובא בתוד"ה שור ב"ק ו, סע"ב). אבל מ"מ פשיטא דאסור להזיק נכסים של הקדש.

(7) משא"כ להטעם (שבת פז, א. יבמות סב, א. תנחומא תשא שם. ועוד) דמשה דריש ומה פסח כו' וישראל מומרים כו' (היינו ששברם מפני שבנ"י לא היו ראויים להם), אין כאן הצלת וטובת ישראל (אלא הצלת וכבוד התורה). וכן לטעם הרמב"ן (תשא לב, טז). ועוד.

אבל להעיר שרש"י (תשא לב, יט. לד, א) מביא שני הטעמים (ולכאורה לא כשני טעמים נפרדים), ומשמע שס"ל דהא והא איתנהו בי' (וכן משמע בתנחומא תשא שם, שמביא שני הענינים בהמשך אחד). ואכ"מ (וראה לקו"ש ח"ד ע' 219 ואילך).

(8) ואף ש"אסור להזיק ממון חבירו אפילו ע"ד